

HENRI MILER
RAKOVA
OBRATNICA

Preveo s engleskog
Đorđe Tomić

 Laguna

Naslov originala

Henry Miller

TROPIC OF CANCER

Originally published under the title TROPIC OF CANCER
Copyright©1934 by Henry Miller & The Estate of Henry
Miller. All rights reserved.

Published by agreement with Agence Hoffman, Paris

Foreword © Frédéric Beigbeder

Text by Blaise Cendrars © Miriam Cendrars

Translation copyright © za srpsko izdanje 2017, LAGUNA

Kolo II / Knjiga 5

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

**RAKOVA
OBRATNICA**

SADRŽAJ

Frederik Begbede: <i>Predgovor</i>	9
(prevela s francuskog Ivana Misirlić)	
Blez Sandrar: <i>Rodio nam se jedan američki pisac:</i> <i>Henri Miler, autor Rakove obratnice.</i>	13
(prevela s francuskog Ivana Misirlić)	
RAKOVA OBRATNICA	15

PREDGOVOR

„Nema prošlosti, nema budućnosti. Sadašnjost mi je dovoljna.“ Ako već niste pročitali ovu knjigu, imate sreće: život će vam se promeniti. Ako ste je pročitali, onda se vaš život već promenio. Vrlo malo knjiga ima ovakav učinak: *Na putu*, *Lovac u raži*, *Upitaj prah*, *Rakova obratnica*. Ukupno četiri, i sve su američke. Čudna je ta američka književnost. U Evropi pisanje ne mora da bude obavezno korisno. U Americi romani treba da vam promene život. Da vas zgrabe za košulju i žestoko protresu. Američki pisci se uvek nadaju da će njihovi čitaoci izaći na ulicu i početi da urlaju kao sumanutu kako su srećni što žive, kako im je žena kurva ili kako će crći od žeđi.

„Ako je najvažnije biti živ, onda ću živeti, makar morao da postanem kanibal.“

Prvi put sam čuo za *Rakovu obratnicu* u filmu *Idiotska noć* Martina Skorsezea (1985). Junak se utapa u njujoršku noć i sreće jednu krhku i lepu devojkicu, koju igra Rozana Arket. Ona čita tu knjigu, i on se momentalno zaljubljuje u nju. To mi je ostalo u sećanju kao veoma romantična scena:

njih dvoje sede u kafiću osvetljenom neonskim svetlima i citiraju Henrija Milera trepući kao stidljive mace.

Rakova obratnica i *Jarčeva obratnica* izazvale su skandal po objavljivanju (u Francuskoj tridesetih godina XX veka, u Americi trideset godina kasnije), jer u njima ima seksa, iako su to, pre svega, velike romantične knjige. Henri Miler se, u stvari, među prvima u svetu (nakon Engleza D. H. Lorensa) usudio da napiše da je seks moćniji od društva. Da ljubav može i mora sve da slomi (buržoaske običaje, ekonomske sisteme, društveni jaram). Da je zaljubljeni čovek, pre svega, opterećen seksom, a ako nije onda je lažljivac koji nema muda. A on se usudio to da kaže u autobiografiji, izlažući se time najvećem riziku! Izložio se javnosti, sam je sebe ubio, žrtvovao, a onda i vaskrsao. Miler je Isus Hrist, samo manje seksualno suspregnut! *Rakova obratnica* je himna slobodi tela u svetu koji je sve manje prirodan. „Klimatizovani košmar“, pišaće on 1945. o Americi. Danas bi se slika koju je naslikao u *Jarčevoj obratnici* mogla primeniti na celu planetu: „Biti civilizovan znači imati složene potrebe.“

Eto zašto danas treba čitati Henrija Milera: ove dve knjige su istovremeno i politički pamflet. Užitek je postao diktatura, ali ko tu zaista uživa? Pornografija je zamenila orgazam. Svršavamo na lica u krupnom planu, ali ne urlamo iz petnih žila da sve treba bataliti kako bi se bezumno živelo. Mlohav je ud dvadeset prvog veka! Ljudi se više ne tucaju, nego drkaju. *Rakova obratnica*: „Svet, naš svet, umire već stotinu ili više godina.“ *Jarčeva obratnica*: „Prošao sam mnoge ulice u mnogim zemljama, ali se nigde nisam osećao toliko omalovažen i ponižen koliko u Americi.“

To je, takođe, jedna od najlepših ikad napisanih knjiga o Parizu, Monparnasu, kafeu *Dom*, *Kupoli*, Ulici Bisi, Trgu Sen Silpis, Notr-Damu, Trgu Kliši, Trgu Kontreskarp,

Jelisejskim poljima... U filmu *Idiotska noć*, koji se dešava u Njujorku 1980. godine otkrio sam onu „pesmu“ u slavu moga grada tridesetih godina XX veka. U isto vreme, 1932. godine, jedan Francuz je slično pisao o Njujorku: Luj-Ferdinand Selin. Miler emigrant vidi u Parizu luku sreće i svežine (sa čim se Selin ne bi složio). Srećan je u Gradu svetlosti jer smatra da su Francuzi veliki hedonisti bez kompleksa. Opisuje Pariz kao mesto uživanja i slobode gde, uprkos siromaštvu (što je bio i Hemingvejev slučaj deset godina ranije), može da diše punim plućima i oseća punoću svog postojanja prvi put u naručju kurvi s Bulevara Bomarše ili iz Ulice Sen Deni. „Bez novca, bez imovine, bez nade. Najsrećniji čovek na svetu.“ (*Rakova obratnica*) „Neću služiti više nego što će mene služiti: u sebi ću tražiti svrhu svih stvari.“ (*Jarčeva obratnica*) U *Rakovoj obratnici* pripoveda kako je šmugnuo (prvo kao profesor engleskog u Dižonu, a onda sa neodređenog zaposlenja u nekoj američkoj izdavačkoj kući u Parizu). U *Jarčevoj obratnici* prikazuje svoj zatvor (detinjstvo u Bruklinu, sve do posla u kadrovskoj službi u Njujorškoj telegrafskoj kompaniji).

Primećujem da baš loše govorim o ovom raštimovanom, raskošnom, škakljivom remek-delu. Isto bi bilo kad bi me neko pitao zašto volim neku ženu. Verovatno ne bih bio u stanju da napišem predgovor o svojoj verenici! *Obratnice* su dva verbalna delirijuma, ponekad groteskno staromodna (u stilu „ispljuvak na licu Umetnosti, šut u dupe Bogu“, krcati patosom i visokoparnim stilom) i često preterano optimistična ili repetitivna, ali napisana sa gromovitom strašću čiji zamah i energija brišu sve što joj se nađe na putu. Umesto što ih je nazvao *Obratnice*, Miler je trebalo da ih nazove *Cunamiji!* Čitati *Obratnice* znači prepustiti se pompeznom ludaku i megalomanu, genijalno uvrnutom ljudskom biću,

zaraznom epikurejcu, radosnom i pomahnitalom pobunjeniku. Milerov stil opija kao najbolje vino. Njegovi tekstovi se ne čitaju, oni se piju naskap! I mogu se piti neumereno. Sa srećom – tim varljivim poklonom – umesto mamurluka.

Frederik Begbede

RODIO NAM SE JEDAN AMERIČKI PISAC: HENRI MILER, AUTOR RAKOVE OBRATNICE

[Izveštaj o pročitanoj delu objavljen u časopisu *Orbs*, godina II, broj 4, leto 1935. i zima 1935–36. Sandrar je planirao da uklopi ovaj tekst u knjigu *Danas*, poglavlje XI. Pogledati: TADA 11, 136–137 str.]

Rodio nam se jedan američki pisac. Henri Miler, koji je upravo napisao svoju prvu knjigu, upravo objavio svoju prvu knjigu u Parizu. Knjigu kraljevsku, jezivu, baš onakvu kakve ja najviše volim da čitam. Knjigu o jednom strancu koji stiže u Pariz i u njemu se gubi, a gubi i oslonac; o Amerikancu koji uranja u najveći talog, koji nalazi utehu kraj bludnica i pijanaca na svakom ćošku, o neznancu koji traga i beži od svih noćobdija sa Monparnasa i Monmartra, koji sluša njihove priče i priča im svoje, i koji, teturajući se, odjedri; čoveku koji je često pijan, da, ali još češće plen vrtoglavice gladi, jer ta lutilica tumara šest godina, vrti se ulicama prestonice ukруг, kao siroti sveti Benedikt Labr u Rimu osamnaestog veka.

Ali kako taj stranac koji luta ulicama Pariza nije ni mistik ni febrilni sirotan u magnovenju iz *Solilokvija* Žana Riktusa,

niti neki slovenski poeta u stilu Maltea Lauridsa Brigea pokojnog Rajnera Marije Rilkea, čak nije, iako je Nordijac, protestant okrenut nauci kao Strindberg, koga su samoća i beda u Parizu terale u stravu i ludilo, realista je sa obema nogama na zemlji, ovaj naš Amerikanac, i čak i kada ga hvata vrtoglavica, zna da je to od gladi.

I tako, otkrivajući Pariz, udišući Pariz, proždirući Pariz, on ga guta, besan, jede ga, povraća i piša na njega, obožava i proklinje sve do dana kada oseti, neznano kako, da je i sam deo tog neobičnog stanovništva ulica velegrada, da ga je Pariz prožeo i da od sada više neće moći da živi nigde drugde.

Zapanjen, počinje da zapisuje šta mu se dešava, i iako napisana na engleskom, jer je autor stoprocentni Amerikanac, ova knjiga je po svom ogoljavanju bića i stvari, i po sirovoj slici ljudskih radnji (kao Mirbo *not ad usum Delphini!**), ova knjiga je duboko naša, a Henri Miler, jedan od nas, po svojem je duhu, pisanju, snazi i daru univerzalan pisac kao i svi oni koji su uspeli da izraze u književnosti svoju ličnu sliku Pariza.

Dugujem vam pozdrave, dragi moj Henri Mileru, jer sam i ja lutao siromašan i skvrčen po neprijateljskim ulicama jednog velegrada u inostranstvu, u kojem nisam poznavao žive duše, gde sam napisao svoju prvu knjigu, bilo je to u vašem starom Njujorku, družo moj... ali to je neka druga priča.

Blez Sandrar, 1. januar 1935. godine

* Lat.: Nije za Dofenovu upotrebu. Ovaj natpis se stavljao na dela koja nisu bila primerena za mlade čitaoce XVII veka u Francuskoj, a prvi put je stavljen na zbirku grčkih i latinskih eseja koje je grof Montazije koristio u obrazovanju sina Luja XIV, Luja Velikog Dofena. (Prim. prev.)

RAKOVA OBRATNICA

„Takvi romani će s vremenom ustupiti mesto dnevnicima ili autobiografijama – što mogu biti veoma zanimljive knjige ako je čovek u stanju da razluči šta je zaista njegovo u onome što naziva svojim iskustvom i da tu istinu verno zabeleži.“

Ralf Valdo Emerson

Živim u vili Borgeze. Nigde nema ni trunke prašine, svaka stolica je na svom mestu. Sasvim smo sami i mrtvi.

Boris je sinoć otkrio da ima vaške. Morao sam da ga obrijem ispod pazuha, ali svrab nije prestao. Kako čovek može da dobije vaške na ovako lepom mestu? Nije ni važno. Da nije bilo vašaka, ne bismo se toliko zblížili, Boris i ja.

Upravo mi je ukratko izložio svoje poglede. On je prorok, prorok vremena. Vreme će i dalje biti loše, kaže Boris. Biće još nesreća, još smrti, još očajja. Nema ni traga od promene na vidiku. Rak vremena nas izjeda. Naši heroji su se već ubili ili se ubijaju. Pravi heroj, dakle, nije vreme, već bezvremenost. Moramo hodati ukorak, marševskim korakom, ka zatvoru smrti. Nema izlaza. Vreme se neće promeniti.

Jesen je moje druge godine u Parizu. Upućen sam ovamo iz razloga u koje još nisam uspeo da proniknem.

Bez novca, bez imovine, bez nade. Najsrećniji čovek na svetu. Pre samo jedne godine, pre šest meseci, mislio sam da

sam umetnik. Više ne mislim, sada *jesam*. Sve što pripada književnosti otpalo je sa mene. Hvala bogu, nema više knjiga koje treba napisati.

A šta je ovo? Ovo nije knjiga. Ovo je optužba, poruga, paskvila. Ovo nije knjiga u uobičajenom značenju reči. Ne, ovo je uvreda bez kraja, ispljuvak na licu Umetnosti, šut u dupe Bogu, Čoveku, Sudbini, Vremenu, Ljubavi, Lepoti... svima. Pevaću, možda bez sluha, ali pevaću. Pevaću dok hropčeš, plesaću nad tvojim smrdljivim lešom...

Da bi zapevao, čovek prvo mora otvoriti usta. Mora imati plućna krila, mora znati ponešto o muzici. Nije potrebna harmonika ili gitara. Važno je samo *želeti* pevati. Ovo je, dakle, pesma. Moja pesma.

Ti si, Tanja, ta kojoj pevam. Voleo bih da umem da pevam lepše, melodičnije, ali onda možda ne bi želela da me čuješ. Slušala si kako drugi pevaju i ostala hladna. Pevali su previše lepo ili možda ne dovoljno lepo.

Danas je dvadeset i neki oktobar. Ne vodim računa o datumima, ne više. Da li mogu da kažem – moj san od četrnaestog oktobra prošle godine? Postoje intervali, ali to je samo vreme između snova koje ne ostavlja trag. Svet oko mene se rastapa, ponegde ostaju mrlje vremena. Svet je rak koji ždere sam sebe... Razmišljam o tome kako će jednog dana, kada se svuda i na svakoga spusti velika tišina, muzika konačno trijumfovati. Kada se sve povuče natrag u utrobu vremena, obnoviće se kaos, a kaos je partitura na kojoj se ispisuje stvarnost. Ti si, Tanja, moj kaos. Zato ti pevam. To i nisam ja, već svet koji umire i svlači košuljicu vremena. Živ sam, mičem se u tvojoj utrobi, u stvarnosti na kojoj pišem.

Tonem u san. Fiziologija ljubavi. Kit sa kurcem od dva metra se odmara. Slepí miš – *penis libre*. Neke životinje imaju kost u penisu. Zato se kaže, *tvrd kao kost*... „Na sreću“, izveštava Gurmon, „čovjek je svoju kost izgubio.“ Na sreću? Da, na sreću. Zamislite ljude kako hodaju svetom s podignutom kosti. Kengur ima dva kurca – jedan za radne dane i jedan za praznike. Zadremao sam. Pismo od ženke koja se raspituje da li imam naslov za knjigu. Naslov? Naravno: „Ljupke lezbejke“.

Tvoj anegdotski život! Fraza gospodina Borovskog. Sredom odlazim na ručak kod Borovskih. Njegova žena, sasušena kravetina, ona tamo predsedava. Uči engleski – omiljena reč joj je „prljavština“. Već po tome se vidi koliko su naporni ti Borovski. Ali čekajte, to nije sve...

Borovski nosi odela od prugastog somota i svira harmoniku. Neodoljiva kombinacija, naročito ako se ima u vidu da uopšte nije loš umetnik. Predstavlja se kao Poljak, što on, naravno, nije. Borovski je Jevrejin, a otac mu je bio filatelista. Gotovo čitav Monparnas su osvojili Jevreji ili polujevreji, što je još gore. Karl i Paula, Kronštat i Boris, Tanja i Silvester i Moldorf i Lisil. Svi osim Filmora. Na kraju se pokazalo da je i Henri Džordan Osvald Jevrejin. Luj Nikols je Jevrejin. Čak i Van Norden i Šeri su Jevreji. Fransis Blejk je Jevrejin ili Jevrejka. Titus je Jevrejin. Veju po meni kao sneg. A ovo pišem za prijatelja Karla čiji je otac Jevrejin. Treba znati sve to.

Najlepša od svih je Jevrejka Tanja. Zbog nje bih i ja postao Jevrejin. Zašto ne? Već govorim kao Jevrejin. Ružan sam kao Jevrejin. Osim toga, ko Jevreje mrzi više od samih Jevreja.

Sumrak. Indigo-plava, staklena površina vode, stabla svetlucaju i tope se. Ograda nestaje u kanalu kod Žoresa.

Dugačka gusenica sjajnih bokova izvija se kao tobogan. To nije Pariz. To nije Koni Ajlend. To je večernji melanž svih gradova Evrope i Srednje Amerike. Preda mnom je željeznički depo, mreža crnih šina koje nisu poređane po zamisli nekog inženjera, već haotično razbacane, kao preteće pukotine u polarnom ledu koje kamera prikazuje kao tonove crne.

Hrana je jedna od stvari u kojima neizmerno uživam. A u prelepoj vili Borgeze od hrane gotovo da nema ni traga. Ponekad me to užasava. Mnogo puta sam rekao Borisu da nam naruči hleb za doručak, ali on svaki put zaboravi. Rekao bih da doručkuje negde napolju. Kad se vrati, čačka zube, a sa kozje bradice mu vise tragovi omleta. Iz obzira prema meni jede u restoranu. Kaže da bi mu bilo neprijatno da pojede pristojan obrok dok ga ja gledam.

Dopada mi se Van Norden, ali ne bih se složio s mišljenjem koje ima o sebi. Ne bih se složio, na primer, da je filozof ili mislilac. Samo je opčinjen pičkom, to je sve. I nikada neće biti pisac. Ni od Silvestera neće postati pisac, makar mu ime bleštalo crvenim slovima snage pedeset hiljada vati. Jedini pisci oko mene prema kojima zasad osećam izvesno poštovanje jesu Karl i Boris. Opsednuti su. Gore iznutra belim plamenom. Ludaci bez sluha. Pravi mučenici.

Moldorf, s druge strane, on pati na svoj osoben način, ali nije lud. Moldorf se opija rečima. U njemu nema vena ni drugih krvnih sudova, nema srca, ni bubrega. On je kao kovčeg pun malih pregrada sa etiketama ispisanim belim mastilom, smeđim mastilom, crvenim, plavim, cinoberom, šafranom, slezom, sijenom, kajsijom, tirkizom, oniksom, vinom, haringom, havanom, plesnima i rđom, duvanom, bakarnozelenom, gorgonzolom...

Premestio sam pisaću mašinu u susednu sobu i postavio je tako da mogu videti sebe u ogledalu dok pišem.

Tanja je slična Ireni. Očekuje debela pisma. Ali postoji i jedna druga Tanja, Tanja kao džinovska semenka koja seje polen – ili, da upotrebim Tolstoja, kao ona scena u štali u kojoj se iskopava fetus. Tanja je groznica – *les voies urinaires*,* *Kafe de la Liberte*, *Plas de Vož*, živahne mašne na Bulevaru Monparnas, mračna kupatila, porto sek, cigarete abdula, adađo *Patetične sonate*, slušni aparati, anegdotski susreti, grudi boje pečene sijene, teški halteri, koliko je sati, zlatni fazani punjeni kestenjem, prsti od tafta, mirisni sumraci koji se pretvaraju u grane zelenike, akromegalija, rak i delirijum, zimske kape, čipovi za poker, tepisi krvi i mekih bokova. Tanja govori tako da je svi čuju: „Volim ga!“ I dok se Boris potpaljuje viskijem, nastavlja: „Sedi ovde! O, Borise... *Rusijo*... šta ću ja s vama? Hoću da eksplodiram!“

Noću, dok gledam Borisovu kozju bradicu na jastuku, spopadaju me napadi histerije. O Tanja, gde je sada tvoja topla pička, gde su oni debeli, teški halteri, meki, napupeli kukovi! U kurcu mi je kost od šest palaca. Zagladiću svaki nabor koji imaš u sebi, Tanja, semena puna. Otići ćeš kući, Silvesteru, s bolom u stomaku, sa izvrnutom utrobom. Tvoj Silvester! Da, možda on ume da potpali vatru, ali ja znam kako da zapalim pičku. Pogađam te plamenim munjama, Tanja, jainici ti se žare! Tvoj Silvester je pomalo ljubomorani? Oseća nešto, zar ne? Oseća trag velikog kurca. Malo sam razmakao obale. Zagladio sam nabore. Posle mene možeš da primaš pastuve, bikove, ovnovne, zmajeve, bernardince. U zadnjicu možeš da guraš krastače, slepe miševe i guštere. Možeš da prdiš arpeđa, ako poželiš, ili da zategneš citru preko pupka. Kad završim s tobom, bićeš propisno dojevana.

* Fr.: urinarni trakt. (Prim. prev.)

Ako se bojiš da ti to radim javno, jebaću te privatno. Išću-paću ti nekoliko dlačica i uplešću ih u Borisovu bradicu. Zagrišću ti klitoris i pljuvaću komade velike kao kovanice...

Nebo boje indiga očišćeno od runastih oblaka, napaćena stabla, beskrajno izdužena, pružaju crne grane kao mesečari ruke. Mračne i sablasne krošnje i debla bleđa kao pepeo cigarete. Uzvišena tišina, sasvim evropska. Spušteni kapci, zakatančeni dućani. Tu i tamo crveni sjaj na mestu ljubavnog sastanka. Neprijatne fasade, gotovo preteče: besprekorno čiste, osim mrlja senki koje baca drveće. Prolazak pored dvorišnog staklenika podseća me na jedan drugi Pariz, na Pariz Momov i Gogenov, na Pariz Džordža Mura. Pomišljam na strašnog Španca koji je sablažnjivao svet vratolomnim skokovima iz jednog stila u drugi. Razmišljam o Špengleru i njegovim strašnim pronuncijamentima, pitam se da li je sa stilom, velikim stilom, zauvek završeno. Kažem da mi je duh zaokupljen tim mislima, ali to nije sasvim tačno: tek kasnije, kad sam prešao Senu, kad sam ostavio iza sebe karneval svetla, dopustio sam duhu da se zabavi tim idejama. Za trenutak ne mogu da mislim ni na šta, osim da sam svesno biće probodeno čudom vode u kojoj se ogleda jedan zaboravljeni svet. Stabla duž obale se teško nadnose nad potamnelo ogledalo; kada se podigne vetar i ispuni ih šumom, puštaju poneku suzu, drhte nad vodom koja teče. To me guši. Nigde nikoga kome bih preneo bar delić onoga što osećam...

Problem sa Irenom je u tome što umesto pičke ima omanju putnu torbu. Traži debela pisma da ih gura unutra. Ogromna, *avec des choses inouies*.^{*} Lona je baš imala pičku. Znam to jer nam je poslala nekoliko dlačica odozdo. Lona – divlja magarica, njuši zadovoljstva u vetru. Bila je kurva

^{*} Fr.: s nečuvanim stvarima. (Prim. prev.)

na svakom od brda – ponekad i u telefonskim govornicama i javnim toaletima. Kupila je Kralju Karolu krevet i posudu za brijanje s njegovim inicijalima. Legla je nasred Totenhem korta i zadigla haljinu da se sama zadovolji. Koristila je sveće, petarde i kvake. U čitavoj zemlji nije bilo dovoljno velikog kurca za nju... *nijednog*. Muškarci bi ušli unutra i tamo se šćućurili. A ona je tražila kurčeve s produžecima, rakete koje eksplodiraju, uzavrelo ulje od voska i kreozota. Kad bi mogla, odsekla bi kurac i zadržala ga zauvek u sebi. Jedna u milion, Lona! Prava laboratorijska pička, a nije bilo lakmus papira koji bi joj pogodio boju. Bila je i lažljivica, ta Lona. Zapravo nije kupila krevet Kralju Karolu. Krunisala ga je flašom viskija, jezikom punim vašaka i sutrašnjih dana. Siroti Karol, mogao je samo da se sklupča u njoj i umre. Duboko je uzdahnula, a on je ispaio napolje kao mrtva školjka.

Ogromna, debela pisma, *avec de choses inouies*. Putna torba bez ručke. Rupa bez ključa. Imala je nemačka usta, francuske uši, rusko dupe. I internacionalnu pičku. Kad bi se zastava zavijorila, crvenela se iznutra sve do grla. Kao da sam zaronio pod zemlju na Bulevaru Žil Feri, a izašao na Port de la Vilet. Kao da bacam iznutrice na zapregu – crvenu zapregu sa dva točka, naravno. Kao Urk koji utiče u Marnu, a voda juri kroz kanale i širi se ispod mostova kao staklo. Sada tamo leži Lona, a kanal je pun krhotina stakla: mimoze jecaju, na prozorska okna pada vlažan magličasti prdež. Jedna u milion, ta Lona! Samo pička i staklena zadnjica na kojoj se može pročitati istorija srednjeg veka.

Moldorf u početku liči na karikaturu. Buljave oči. Mišelinske usne. Glas mu je kao potaž od graška. Ispod prsluka uvek

nosi kruščicu. Odakle god da se pogleda, panorama je uvek ista: necuke burmutica, na štapu ručka od slonovače, šahovska figura, lepeza, motiv hrama. Previre već toliko dugo da je potpuno izgubio oblik. Kvasac bez vitamina. Vaza bez veštačke biljke.

Ženke su oplodene dvaput u devetom veku i ponovo u doba renesanse. Proneli su ga kroz seobu naroda u žutim i belim utrobama. Davno, pre izlaska, neki Tatarin mu je pljunuo u krv.

Muči ga dilema. Okom epifize vidi siluetu projektovanu na ogromno platno. Opija ga glas sinhronizovan sa senkom glave veličine glave čiode. Tamo gde on čuje riku, drugi čuju cijuk.

To je njegov duh. Amfiteatar za glumčevu protejsku predstavu. Moldorf, raznolik i nepogrešiv, prolazi kroz svoje brojne uloge – klovn, žongler, mađioničar, sveštenik, bludnik, šarlatan. Amfiteatar mu je premali. Diže ga dinamitom u vazduh. Publika je očarana. Drži je na uzdama.

Bezuspješno pokušavam da se približim Moldorfu. To je kao da pokušavam da se približim bogu, jer Moldorf jeste bog – nikad nije bio ništa drugo. Ja sam tu samo da zapisujem reči...

Imao sam mišljenja o njemu koja sam posle odbacio; onda sam imao druga mišljenja, koja sad preispitujem. Natakao bih ga na čiodu da bih otkrio da to što gledam nije balegar već vilin konjic. Vređao me je grubošću, a onda očaravao osećajnošću. Prvo je bio govorljiv do nepodnošljivosti, a onda nemušt kao vode Jordana.

Kad ga vidim kako kaska prema meni i pruža šapice da me pozdravi, orošenih očiju, čini mi se da je to susret sa... ne, o tome se ne može tako govoriti!

„Comme un oeuf dansant sur un jet d'eau.“*

Moldorf ima samo jedan štap... osrednji. U džepu nosi papiriće sa receptima za *Weltschmerz*. Sad je izlečen, a maloje Nemici koja mu je prala noge slomljeno je srce. Kao gospodin Nonentitet koji svuda nosi rečnik gudžaratija. „*Za svakoga neizbežan*“ – što bi trebalo da znači, svakome *neophodan*. Borovski ništa od toga ne bi razumeo. Borovski ima poseban štap za svaki dan u nedelji i još jedan za Uskrs.

Imamo toliko toga zajedničkog da mi se ponekad čini da gledam sebe u razbijenom ogledalu.

Pregledao sam rukopise, stranice iškrabane ispravkama. Stranice *književnosti*. To me pomalo plaši. Jer sve toliko liči na Moldorfa. S tim što ja nisam Jevrejin, a nejevreji pate na drugačiji način. U njihovoj patnji nema neuroze, a kao što kaže Silvester, čovek koji nije patio od neuroze ne zna šta je patnja.

Dobro se sećam koliko sam uživao u sopstvenoj patnji. Kao kad povedeš sa sobom štene u krevet. Povremeno te ogrebe šapom, pa se trgneš. Ali nema straha – uvek možeš da ga izbaciš napolje ili mu zavrneš šiju.

Ima ljudi koji ne mogu da se odupru želji da uđu u kavez sa divljim zverima i budu rastrgnuti. Ulaze unutra bez revolveira ili biča. Strah ih čini neustrašivim... Za Jevrejina, svet je jedan takav kavez pun divljih zveri. Vrata su zaključana, a on je unutra, bez biča i revolveira. Oseća toliko hrabrosti da i ne primećuje smrad govana u ćošku. Publika aplaudira, ali on ništa ne čuje. Uveren je da se drama odvija tu, u kavezu. Kavez je, misli on, čitav svet. Stojeći tako, bespomoćan i sam pred zaključanim vratima, shvata da lavovi ne razumeju

* Fr.: Kao jaje koje igra na vodoskoku. (Prim. prev.)

njegov jezik. Otkriva da lavovi nisu čuli za Spinozu. Spinoza? To ne može da se zagrize? „Hoćemo meso!“, riču lavovi, a on stoji skamenjen, sleđenih misli, *Weltanschauung* je sada trapez izvan njegovog domašaja. Jedan zamah lavlje šape, i njegova kosmogonija se ruši.

Lavovi su razočarani. Očekivali su krv, kosti, iznutrice, tetive. Žvaću li žvaću, ali reči su kao žvaka, a žvaka je nesvarljiva. Osnova je čikla kojoj se dodaju šećer, pepsin, timijan, gorki koren – tek onda se može nazvati žvakom. Čikla koju skupljaju *čikalerosi* je dobra. Čikalerosi su došli ovamo na masivu potonulog kontinenta. Doneli su sa sobom algebarski jezik. U pustinjama Arizone sreli su Mongole koji su došli sa severa, sjajni kao patlidžani. Ubrzo pošto je planeta zauzela svoj žiroskopski nagib – kada se Golfska struja oprostila od Japanske struje, u srcu zemlje su pronašli stenu zvanu tuf. Utrobu zemlje su iskukičali svojim jezikom. Jedni drugima su proždimali creva, dok ih najzad šuma nije pokrila, njihove kosti i lobanje, njihov čipkasti tuf. Jezik im je zaboravljen. Tu i tamo još pronalaze ostatke menažerije, poneki komad lobanje ispisan znakovima.

Kakve veze to ima s tobom, Moldorfe? Reč u tvojim ustima je anarhija. Progovori, Moldorfe, čekam. Kada se rukujemo, niko ne zna kakve reke protiču kroz naš znoj. Dok ti još uramljuješ reči, polurastavljenih usana, dok ti pljuvačka šušti pod obrazima, ja sam već preleteo polovinu Azije. Kad bih uzeo tvoj štap, osrednji, kakav jeste, i proburazio te njim sa strane, nakupilo bi se dovoljno materijala da napunim Britanski muzej. Zastanemo na pet minuta, i progutamo vekove. Ti si sito kroz koje se moja anarhija cedi i pretače u

reči. Iza reči stoji haos. Svaka reč je još jedna šipka, ali nikada ih neće biti dovoljno da se napravi rešetka.

U mom odsustvu neko je okačio zavese na prozore. Liče na tirolske stolnjake potopljene u lizol. Soba blista. Sedim u krevetu okružen bleštanjem, razmišljam o čoveku pre rođenja. Iznenada počinju da zvone zvona, neobična, vanzemaljska muzika, kao da sam se stvorio u stepama centralne Azije. Neka odzvanjaju dugo, produženim tonom, neka prasnu iznenada, pijano i samosažaljivo. A onda opet tišina, osim onog poslednjeg tona koji jedva dotiče tišinu noći – gotovo nečujni visoki ton gonga, gasi se kao plamen.

Sklopio sam sa sobom prećutni dogovor da ne menjam ni red od onoga što napišem. Ne interesuje me usavršavanje misli i postupka. Savršenstvu Turgenjeva pretpostavljam savršenstvo Dostojevskog. (Postoji li išta savršenije od *Večnog muža*?) Tu, dakle, u jednom medijumu, imamo dve vrste savršenstva. Ali savršenstvo Van Gogovih pisama prevazilazi i jedno i drugo. To je pobeda pojedinca nad umetnošću.

Interesuje me samo jedno, da zabeležim sve ono što se iz knjiga obično izostavlja. Niko, koliko vidim, ne koristi one elemente u vazduhu koji našim životima daju pravac i pokreću ih. Rekao bih da jedino ubice uzimaju od života tačno onoliko koliko daju. Vreme traži nasilje, a dobijamo samo kilave eksplozije. Revolucije se guše u začetku ili prebrzo uspevaju. Strast se brzo troši. Ljudi se vraćaju idejama, *comme d'habitude*.^{*} Nema više ideja koje žive duže od dvadeset četiri sata. Živimo milion života u jednoj generaciji. Više dobijamo od bavljenja entomologijom ili istraživanja života u okeanima ili aktivnosti ćelija...

^{*} Fr.: kao i obično. (Prim. prev.)

*

Zvono telefona je prekinulo misao koju ionako ne bih dovršio. Neko dolazi da pogleda stan...

Izgleda da je gotovo, moj život u vili Borgeze. Dobro, pokupiću svoje stranice i preseliću se. Stvari će se odsad događati na nekom drugom mestu. Uvek će se negde događati. Kuda god da odem čeka me drama. Ljudi su kao vaške – zavuku ti se pod kožu i ukopaju se. Možeš da se češeš koliko hoćeš, do krvi, nikada ih se nećeš rešiti. Kuda god da odem, vidim ljude koji uništavaju sopstveni život. Svako ima neku ličnu tragediju. Danas nam je to u krvi – nesreća, čamotinja, bol, samoubistva. Vazduh je zasićen katastrofama, frustracijom, zaludnošću. Možeš da se češeš koliko hoćeš – dok ne ostaneš bez kože. Ali mene to uzbuđuje. Umesto da se obeshrabrim ili potonem u depresiju, ja uživam. Želim još katastrofa, još grandioznije nesreće, još dublje padove. Želim da se čitav svet rastroji, želim da se svi češu do smrti.

Primoran sam da živim tako brzo i besomučno da jedva stižem da zapisujem ove fragmente. Posle telefonskog poziva došli su neki gospodin i njegova gospođa. Popeo sam se na sprat i otišao u sobu da prilegnem dok oni ne završe posao. Ležao sam i razmišljao o sledećem potezu. Sigurno se neću vratiti u krevet onog peška, prevrtati se po čitavu noć i premeštati nožnim prstima mrve hleba po čaršavu. Taj mali gad! Ako ima nešto gore od pedera, onda je to cicija. Preplašeni cmizdravac, večno u strahu da će jednom ostati bez para – možda osamnaestog marta ili dvadeset petoga maja. Kafa bez mleka i šećera. Hleb bez putera. Meso bez sosa i sos bez mesa. Bez ovoga i bez onoga! Gadan mali

škrtač! A onda, jednog dana, otvoriš fioku pisaćeg stola i tamo nađeš novac u čarapi. Više od dve hiljade franaka – i čekove koje nije ni unovčio. To mi ne bi toliko smetalo da nisam stalno pronalazio talog kafe u svojoj kapi i ostatke hrane na podu, da ne govorim o praznim teglicama pomade, zamašćenim peškirimama i lavabou koji je uvek zapušten. Kažem, taj mali skot je smrdeo – osim kad se polije kolonjskom vodom. Uši su mu bile prljave, oči su mu bile prljave i guzica mu je bila prljava. Bio je sav iskrivljen, astmatičan, vašljiv, sićušan, bolestan. Ali sve bih mu oprostio, samo da mi je dao da pristojno doručkujem! Čovek koji krije dve hiljade franaka u prljavoj čarapi, a neće da promeni košulju ili namaže malo putera na hleb, ne, to nije samo peško ili cicija – to je imbecil!

Nije sigurno čak ni to da li je peder. Osluškujem šta se dole događa. Gospodin Ren i supruga gledaju stan. Govore da bi ga rado uzeli. Hvala bogu, samo govore o tome. Gospođa Ren se raskalašno smeje – nevolja na vidiku. Onda progovara gospodin Ren. Glas mu je hrapav, prodoran, dubok, teško i tupo oružje koje se zariva u meso, lomi kosti i hrskavicu.

Boris me je pozvao da siđem da me predstavi. Trljao je ruke kao neki zalagaoničar. Razgovarali su o priči koju je napisao gospodin Ren, priči o konju koji je povredio nogu.

„Mislio sam da je gospodin Ren slikar?“

„Naravno“, rekao je Boris i namignuo, „ali zimi piše. I to dobro... prilično dobro.“

Pokušao sam da podstaknem gospodina Rena da nešto kaže, da nešto ispriča, bilo šta, makar i priču o ćopavom konju. Ali gospodin Ren kao da je mutav. Kad je pokušao da opiše sumorne mesece koje provodi uz pero, bio je potpuno nerazumljiv. Rekao je da mogu proći meseci i meseci pre nego što stavi prvu reč na papir. (A zima traje tri meseca!) O

čemu li razmišlja u tim silnim zimskim mesecima? Tako mi svega, ne vidim ga kao pisca, ni najmanje. A opet, gospođa Ren tvrdi da kad jednom počne, *iz njega samo kulja*.

Razgovor posustaje. Teško je pratiti misli gospodina Rena, jer praktično ništa ne uspeva da kaže. *On razmišlja u hodu* – objasnila je gospođa Ren. Gospođa Ren govori o gospodinu Renu u najlepšem mogućem svetlu. „On razmišlja u hodu“ – šarmantno, baš šarmantno, rekao bi Borovski, a zapravo veoma tužno, posebno kad shvatite da je naš mislilac ćopavi konj lično.

Boris mi je dao novac da kupim piće. Pijan sam već od samog odlaska po piće. Znam tačno šta ću uraditi kada se vratim. Počinje, dok hodam ulicom: govor žubori u meni, kao raskalašni smeh gospođe Ren. Čini mi se da je bila već pripita kad su stigli. Divno sluša kad je pijana. Izlazeći iz vinarije, čujem grgoljenje pisoara. Sve je raspušteno i raspojasano. Želim da me čuje gospođa Ren...

Boris ponovo trlja ruke. Gospodin Ren i dalje pukće i muca. Stavio sam flašu između nogu i zavrnuo vadičep. Gospođa Ren je zinula u napetom iščekivanju. Malo vina mi se prolilo između nogu, sunce pljuska kroz istureni prozor, a u mojim venama penuša i varniči hiljadu ludih stvari koje naviru iz mene bez ikakvog reda. Govorim sve što mi padne na pamet, sve što je bilo zatvoreno unutra i što je raskalašni smeh gospođe Ren nekako oslobodio. S flašom između nogu i tim suncem koje ulazi kroz prozor, ponovo doživljavam raskoš onih ubogih dana kada sam tek stigao u Pariz, zadivljeni siromah koji se šunja ulicama kao duh na nekoj gozbi. Sva sećanja mi se vraćaju kao vodopad – klozeti koji ne rade, princ koji mi čisti cipele, bioskop *Splendid* u kojem sam spavao na nečijem kaputu, rešetke na prozoru, osećaj gušenja, debele bubašvabe, između pijančenja i

lumpovanja koja traju bez kraja, Roz Kanak i Napulj umiru, obasjani suncem. Ples na ulici praznog stomaka, ponekad posete nepoznatim ljudima – madam Delorm, na primer. Ne znam kako sam uopšte dospao do madam Delorm. Ali neka-ko sam ušao, prošao sam pored batlera i služavke s belom keceljom, ušetao pravo u palatu u somotskim pantalonama i lovačkoj jakni – bez ijednog dugmeta na šlicu. Još osećam zlatni ukus vazduha u sobi u kojoj je madam Delorm sedela na tronu u muškoj odeći, sa zlatnim ribicama u akvarijumu, mapama starog sveta, prelepo ukoričenim knjigama. Ponovo osećam njenu tešku ruku na ramenu, pomalo uplašen tom krupnom lezbejskom figurom. Prijatnije mi je bilo u ljudskoj papazjaniji koja ključa na stanici Sen Lazar, po jedna kurva na svakom do vratku, flaša mineralne vode na svakom stolu, gusta plima sperme koja kulja iz slivnika. Ništa nije bolje od guranja kroz tu gomilu od pet do sedam – slediti neki par nogu ili lepih grudi, kretati se sa plimom, dok se u mozgu sve kovitla. Čudna su bila zadovoljstva tih dana. Bez dogovora, bez poziva na večeru, bez planova, bez novca. Zlatno doba kada nisam imao nijednog prijatelja. Sumorna šetnja do *Ameriken ekspresa* svakog jutra i isti neizbežni odgovor službenika. Jurio sam gore-dole kao stenica, ponekad sakupljao pikavce, krišom ili ne skrivajući se; sedeo sam na klupi i pritiskao stomak da prestane da krči ili šetao kroz park Tiljerije, gde bi mi se digao od gledanja glupih skulptura. Ili bih noću lutao uz Senu, hodao i hodao i ludeo od lepote, od stabala koja se nadnose nad reku, od izlomljenih slika na vodi, od brzine struje pod krvavim svetlom mostova, žena koje spavaju na pragovima, na novinama, na kiši. Svuda memljive kolonade katedrala, prosjaci, vaške i matore veštice koje plešu ples Svetog Vida; drvena kolica naslagana kao burad za vino u sporednim uličicama, miris šumskog voća

na pijaci i stara crkva, okružena povrćem i plavim električnim svetiljkama, slivnici lepljivi od prljavštine, žene u satenskim cipelama koje se teturaju preko đubreta i pacova na kraju noći. Na Trg Sen Silpis, sasvim pust i tih, svako večer oko ponoći dolazila je žena s polomljenim kišobranom i šarenim velom; svake noći je spavala na klupi ispod pocepanog kišobrana sa kog su visile žice; pozelenela haljina, koščati prsti i zadah raspadanja koji se podiže s njenog tela; ujutro bih ja sedeo na istom mestu, mirno dremao na suncu ili proklinjao golubove koji su pokupili svaku mrvu. Sen Silpis! Masivni zvonici, šareni plakati iznad ulaza i zapaljene sveće unutra. Trg koji je voleo Anatol Frans, sa osobenim žamorom oltara, žuborom fontane, gugutanjem golubova, gde mrvice netragom nestaju i ostaje samo muklo krčanje u crevima. Tu sam sedeo danima i mislio na Žermen i prljavu uličicu blizu Bastilje u kojoj je živela, a sa oltara je dopirao onaj žamor, autobusi su zviždali, sunce je udaralo u asfalt, a asfalt se upijao u mene i Žermen, asfalt i čitav Pariz sa svojim velikim masivnim zvonicima.

Samo godinu ranije, Mona i ja smo svako večer šetali niz Bonapartinu ulicu pošto bismo se oprostili od Borovskih. Sen Silpis mi tada nije mnogo značio, kao ni ostatak Pariza. Bio sam istrošen razgovorom. Sit ljudskih lica. Sit katedrala i trgova, menažerije i svega. Uzeo bih knjigu i seo na neudobnu stolicu od trske u crvenoj spavaćoj sobi; umoran od sedenja po čitav dan, umoran od crvenih tapeta, umoran od gledanja ljudi koji blebeću ni o čemu. Crvena spavaća soba i uvek otvoren kofer; njene haljine razbacane u delirijumu nereda. Crvena spavaća soba s mojim kaljačama i štapovima, beležnicama koje nisam ni pipnuo, rukopisima koji leže hladni i mrtvi. Pariz! Kafe *Selekt*, *Kupola*, *Buvlja pijaca*, *Ameriken ekspres*. Pariz! Borovski i njegovi štapovi,

šeširi i gvaševi, njegove preistorijske ribe – i prastari vicevi. U mojim sećanjima na Pariz 1928. godine ističe se samo jedna noć – noć pre isplovljavanja u Ameriku. Jedna od retkih noći kada se Borovski malo napio. Ljutio se zato što sam plesao sa svakom droljom u lokaluu. Ujutro odlazimo! To sam svima govorio – *ujutro odlazimo!* Rekao sam to i plavuši sa očima boje ahata. Dok sam govorio, uhvatila me je za ruku i stegla je između svojih nogu. Stojim pred lavaboom u veceu s ogromnom erekcijom; izgleda tako lako i teško u isto vreme, kao komad olova sa krilima. I dok tako stojim, ulaze dve žene – Amerikanke. Srdačno sam ih pozdravio, s kurcem u ruci. Namignule su i prošle pored mene. U ulazu u toalet, dok zakopčavam šlic, primećujem da jedna od njih čeka da joj prijateljica izađe iz kabine. Još se čuje muzika, Mona će možda doći po mene, ona ili Borovski sa svojim štapom sa pozlaćenom drškom, ali ja sam već u njenom zagrljaju, zgrabila me je i meni je svejedno da li će neko ući i šta će se dogoditi. Ugurali smo se nekako u kabinu, gde sam je podigao, naslonio na zid i pokušao da ga uteram, ali nije išlo, pa smo seli na šolju, da probamo tako, ali ni tako nije išlo. Koliko god da sam se trudio, nije vredelo. Ona mi steže kurac kao da joj život od toga zavisi, ali ne vredi, previše smo uspaljeni, previše željni. Muzika je još svirala i nekako smo se izmigoljili iz kabine plešući, i tu pred kabinama, dok smo plesali, svršio sam po njenoj večernjoj haljini, a ona je pobesnela. Oduvkao sam se nazad za sto, gde su me čekali porumeneli Borovski i Mona prekornog pogleda. Borovski je rekao: „Hajdemo sutra svi u Brisel“, i mi smo pristali, a kad smo se vratili u hotel, isповраćao sam se po čitavoj sobi, po krevetu, po lavabou, po odelima i haljinama i kaljačama, štapovima i beležnicama koje nisam ni pipnuo i rukopisima koji su ležali hladni i mrtvi.

Nekoliko meseci kasnije. Isti hotel, ista soba. Gledamo dvorište u kojem su parkirani bicikli, a negde iznad nas, u maloj sobi u potkrovlju, neki mlad lopov po čitav dan pušta ploče i naglas govori svoje mudrosti. Trčim pred rudu kada kažem „mi“, jer Mone već dugo nema i tek danas treba da je dočekam na stanici Sen Lazar. Predveče sam stajao tamo, lica prislonjenog uz šipke, ali Mone nije bilo. Ponovo sam pročitao telegram, nekoliko puta, ali to nije pomoglo. Svejedno, vratio sam se u Četvrt i smazao obilan obrok. Šetajući malo kasnije pored *Kupole*, primetio sam bledo, podbulo lice i zažarene oči – mali somotski kostim koji sam uvek obožavao zato što su se ispod mekog somota krile njene tople grudi, mramorne noge, sveže, čvrste i mišićave. Uzdiže se iz mora ljudskih lica i grli me, grli me strasno – hiljade očiju, noseva, prstiju, nogu, boca, prozora, novčanika, tanjira, svi zure u nas, a mi se grlimo i zaboravljamo na sve. Sedam pored nje i ona govori – poplava reči. Divlje grozničave note histerije, perverzije, lepre. Ne čujem ni reč, zato što je lepa, zato što je volim i srećan sam i spreman da umrem.

Hodali smo niz Ulicu Šato i tražili Ežena. Prešli smo železnički most sa kog sam nekada gledao odlazak vozova i osećao mučninu, pitajući se gde je ona sada, dođavola. Sve je meko i čarobno dok hodamo preko mosta. Dim se uzdiže između naših nogu, šine škripe, semafori su nam u krvi. Osećam njeno telo pored sebe – sada samo moje – i zastajem da dodirnem topli somot. Sve oko nas se rasipa, a toplo telo ispod toplog somota me želi...

Vraćamo se u sobu bogatiji za pedeset franaka zahvaljujući Eženu. Virim napolje, ali gramofon se ne čuje. Kofer je otvoren i njene stvari leže razbacane, baš kao nekada. Ona leže na krevet odevena. Jednom, dvaput, tri puta, četiri puta... bojim se da ću poludeti... a u krevetu, ispod